

A jog fogalma

Jog és állambölcselet II. Jogbölcselet

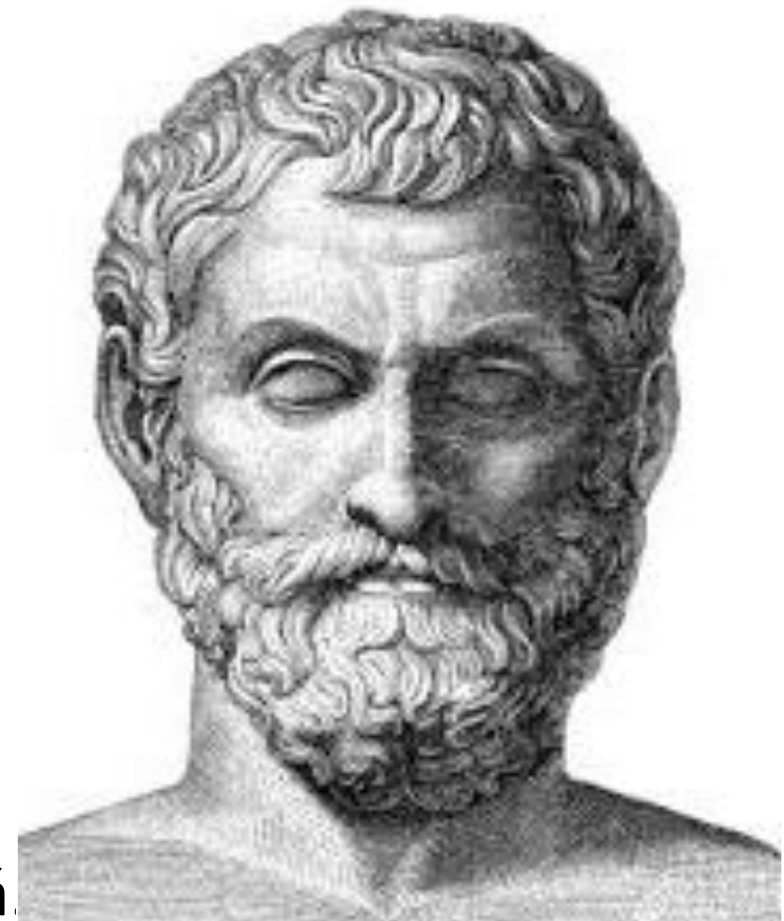
2. előadás

A fogalom-meghatározás

Arisztotelész: a megismerés öt kérdése:

1. Mi a neve? (a dolog nevének jelentése);
2. Létezik? (létezik-e a névvel jelölt dolog);
3. Mi az? (mi az illető dolog);
4. Milyen az? (melyek a tulajdonságai);
5. Miért olyan? (miért ezek a tulajdonságai).

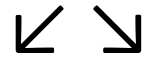
Az első pont nominális definíció,
a többi „reális”, amely a valódi tulajdonságokra kérdez rá.

Definitio per genus proximum et differentia specificam

Definiendum → Definiens

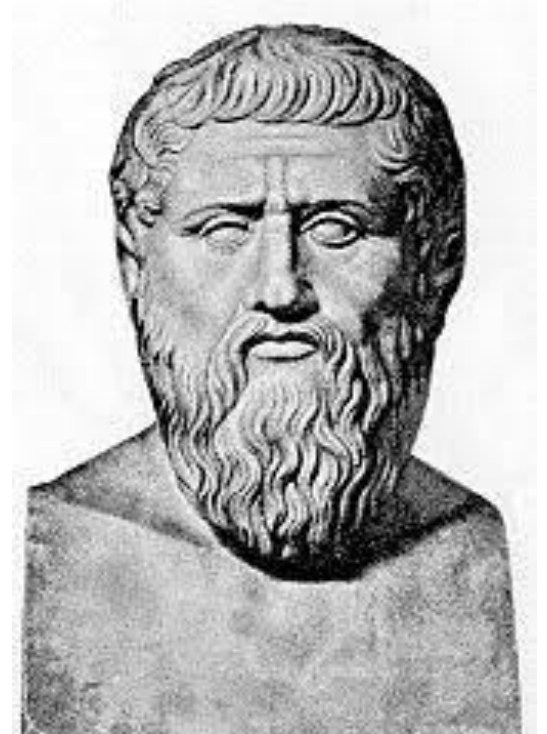

est → (genus + differentia)

- Eszerint egy definíció úgy néz ki, hogy előbb besoroljuk az adott dolgot egy magasabb osztályba, nembe (genusba),
- Majd az ezen a genuson belül elhatároljuk a többi dologtól egy megkülönböztető jeggyel.
- Pl. a szék ülésre szolgáló bútor, ahol a genus=bútor; differentia specifica = ülésre szolgáló (szemben a tárolásra, fekvésre stb. való bútorokkal)

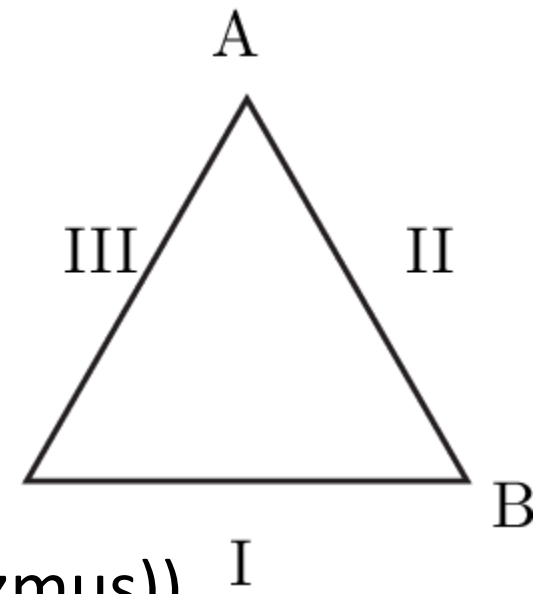
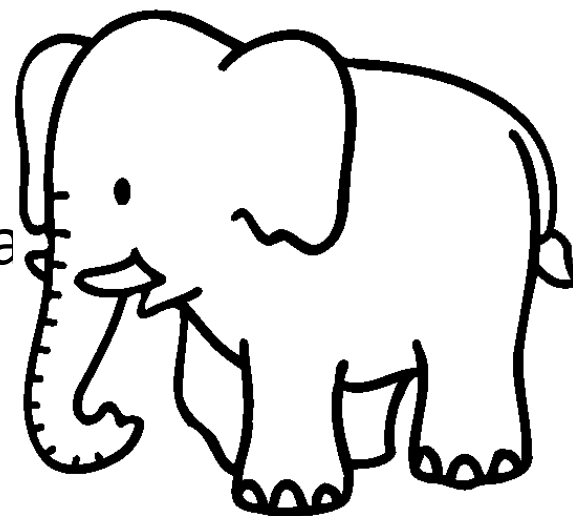
A fogalom = a „lényeg” mentális megragadása

- Platónt: **idea** = (tökéletes) forma = a valóságos dolgok, pl. gyümölcsök, állatok, városállamok, háromszögek „lényege”.
- *Amit érzékelünk*: a fizikai világ,
amiről gondolkodunk: az idea.
- A filozófus feladata: a lényeg megragadása,
a konkrét jelenség és a lényeg szétválasztása.
- A jelenség magyarázata:
az ideától való eltérés mikéntjével.
- Pl. Carnap : „megfigyelési nyelv” és „elméleti nyelv” viszonya =
a megfigyelhető dolgok és a róluk alkotott elméleti konstrukciók kettőssége.
(Pl. viselkedés vs. Ösztönök; mérhető tömegek vs. szubatomi részecskék)

A jog fogalmának keresése

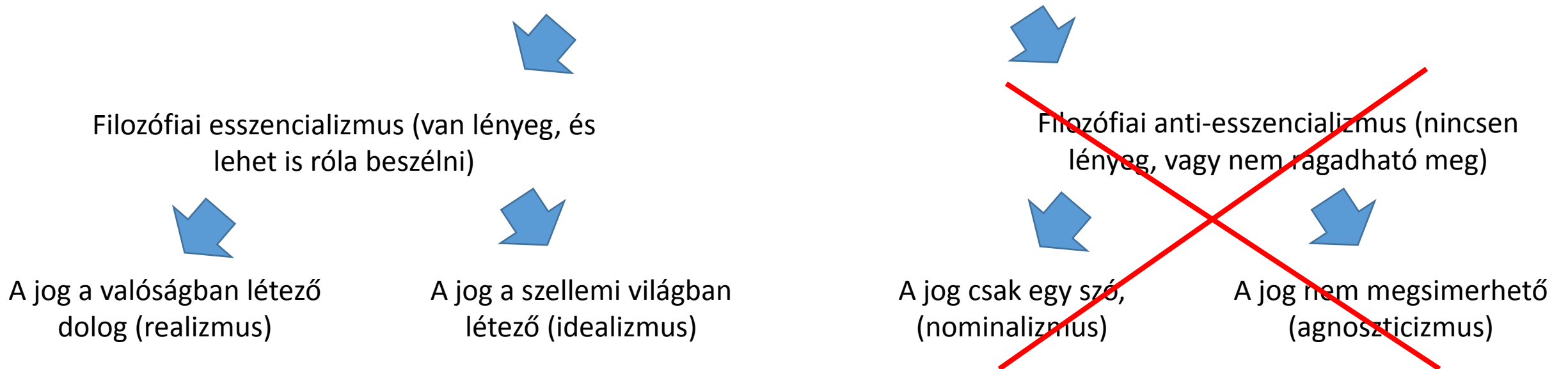
- A jognak százféle definíciója létezik.
- Általában igaz a társadalomtudományokban.
- Miért? Mi a jog lényege?
- Már az is kérdés, hogy van-e ilyen lényeg.

(Filozófiai **esszencializmus** vs. **anti-esszencializmus** (szkepticizmus))

- **Esszencializmus:** a valóságban megragadható létező vs. a szellemi világban megragadható létező (realizmus vs idealizmus)
- **Szkepticizmus:** nem ragadható meg a lényege (vagy azért mert csak nevekről, szavakról beszélünk, (**nominalizmus**), amelyek jelentése megegyezésen alapul (**konvencionálizmus**), vagy azért, mert ha van is lényeg, az nem megismerhető (**agnoszticizmus**))

A jog fogalmának magadhatóságára vonatkozó elképzelések változatai

Ha beszélni akarunk a jogról, *kénytelenek* vagyunk elfogadni a filozófiai esszencializmust négy korlátozással, kiegészítéssel:

1. A társadalomtudományok a tárgyukat csak *többé-kevésbe* tudják meghatározni, nincsenek éles határok, van egy sor átmenet, elmosódottság
2. A definiálás inkább a vizsgált terület *körbehatárolását* jelenti, nem meghatározását
3. A fogalom gyakran a vizsgálódás *végeredménye*, és nem kiindulópontja
4. A mindennapi gyakorlatban a jog fogalmának kérdésével nem találkozunk, de a nehéz esetekben a probléma felmerülhet úgy, hogy mi a jog **EBBEN AZ ÜGYBEN?**

A jog fogalma nem adható meg a *genus proximum et differentia specifica* módszerével

Miért?

- **A jog plurális jelenség**

- Mire fókuszáljunk?

- a jogszabályok és/vagy
- a résztvevők cselekedetei és/vagy
- az intézmények és/vagy
- a „működés” stb.);

- de még ha elfogadjuk hogy a szabályokat vizsgáljuk, akkor is vegyük figyelembe, mennyire különbözik egy adó-szabály, egy büntető-szabály, egy magánjogi szabály, és egy technikai szabály
- A jog „cserepeiből” nem rakható ki váza, csak sokféle mozaik.

- **Bármilyen magasabb nem-fogalmat veszünk**, az ugyanolyan határozatlan lesz: „szabály”, „emberi cselekvés”, „intézmény”, „folyamat”, „parancs”, stb., stb.)

- De nemcsak a tárgy sokfélesége, hanem a **perspektívák sokfélesége** is ezt okozza.

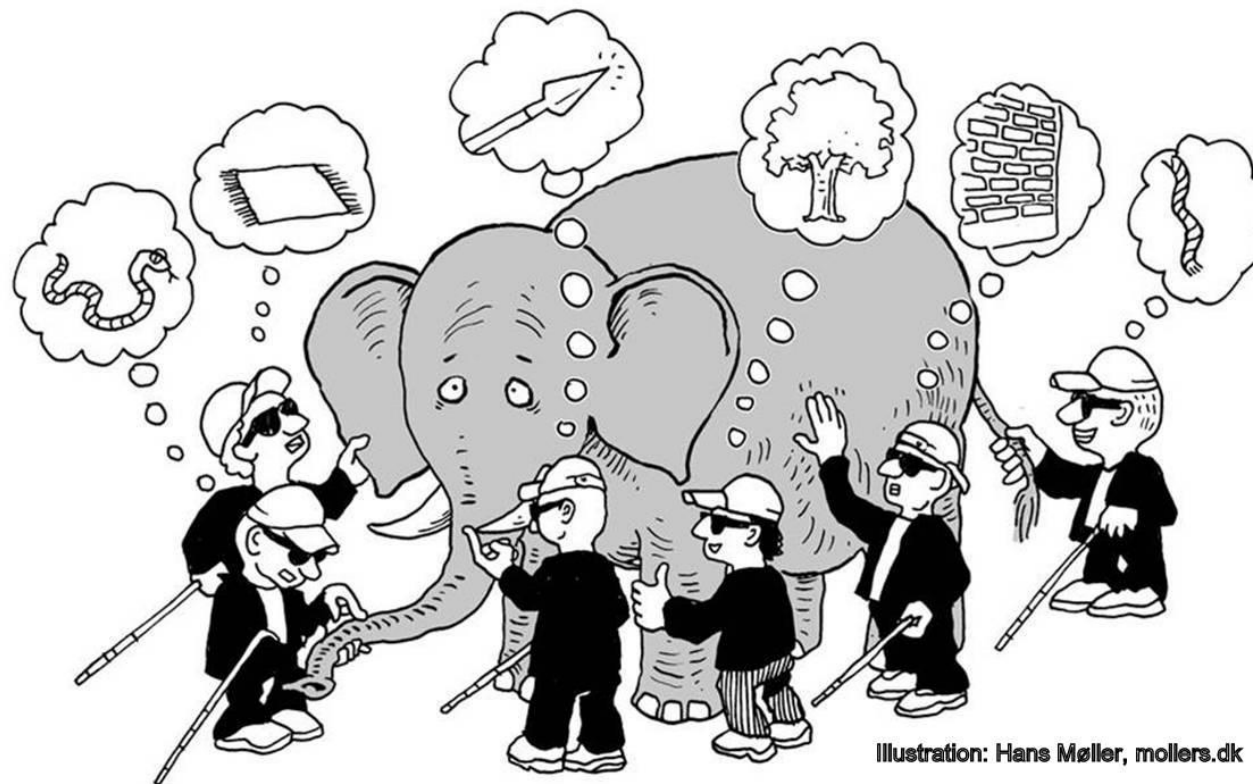
- Egyetlen lehetőség maradt: elismerni, hogy **mindegyik javaslat** (mozaik) bír valamilyen létjogosultsággal, mindegyik igaz a maga szemszögéből.

- **Fogalom ≠ definíció**

Mese a hat vak emberről és az elefántról

- Nem tudjuk átfogni az egész elefántot
- De vajon szükségünk van-e rá?
- A gyakorlatban bizonyosan nem – a lámpásnak sem kell bevilágítani az egész erdőt, csak azt a részét, ahová megyünk.
- A következőkben bemutatott definíciók csak *lehetőségek*, analitikai összetevők, azaz egymással is keverhetőek!

A jog fogalmának lehetséges változatai

(1) A jog mint ontológiai létező

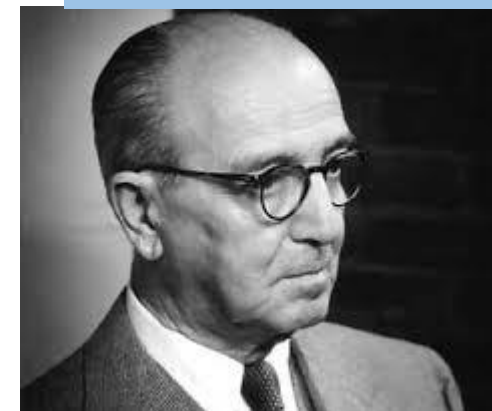
- **Ontológia:** lételmélet
- **érzékelhető** világ (orbis sensibilis) ↔ **ésszel felfogható** (orbis intelligibilis)
- Az előbbi **determinált** és kauzális ↔ az utóbbit nem: **szabadság**
- A „van” (**Sein**) ↔ a „kell”, vagy „legyen” (**Sollen**) világa (**Kant**)
- A jog a „kell” világához tartozóik (**Kelsen**)
- Ezen belül is lehetséges objektivista és szubjektivista látásmód.
- **Objektivista:** a jog tőlünk függetlenül létezik (pl. szokásjog)
- **Szubjektivista:** csak a tudatunkban létezik; pl. csak a bíró pszichéjében (**Frank**) vagy csak a „kötelességérzetben” (**Ross**)
- A szubjektivista felfogáson belül is két lehetőség van:
 - **Konceptualista** = a jog fogalmi létező = jelentés-adás
 - **Voluntarista** = a jog parancs = emberi akarat-kifejezés

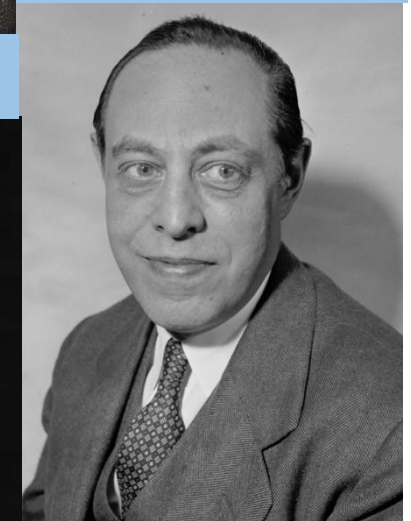
Kant

Ross

Kelsen

Frank

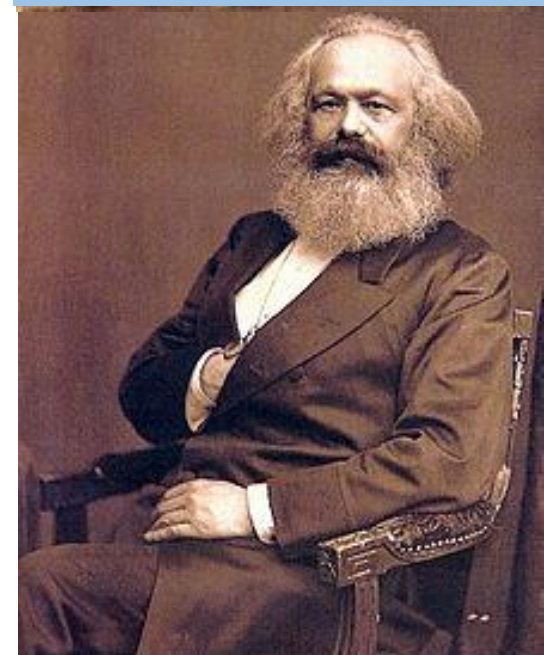
A jog fogalmának lehetséges változatai

(2) A jog mint kényszer

- A jog az elnyomást, az **erősebb** érdekét szolgáló intézmény (Traszümakhosz, Marx)
- **Erőszakkal** elfojtja az elnyomottak ellenállását
- A jog csak **eszköz**
- Ennek az elméletnek az egyik ága a jog parancselmélete
- Ezt az elméletet sokat kritizálták, de vannak előnyei: pl. az erkölcsi normáktól épp az állami kényszeralkalmazással lehet igen jól elválasztani a jogiakat.
- Weber: az állam rendelkezik a fizikai kényszer alkalmazásának monopóliumával (egyedül ő alkalmazhat fizikai kényszert legitim módon)
- Az erőszak olyan mint a tűz, pusztíthat is, de szükségünk van rá. Ahogy a tüzet elzárjuk a kályhába, úgy zárjuk az erőszakot az államba (Karl Olivecrona)

Traszümakhosz

Karl Marx

A jog fogalmának lehetséges változatai (3)

A jog, mint szabály

- **Regula** = egyenes lécz, mérce (rego, derego = vezet, irányít)
- A jog = mérce a cselekedetek megítéléséhez
- A jog mint szabály specifikálása:
- Elkülönítés a **címzettek** alapján. A jog a *jogalkalmazóknak* szól.
- Elkülönítés a **forma és tartalom** alapján
 - Forma: kötelezés, tilalom, megengedés
 - **Tartalom**: kötelező (Op), tilos (Fp), megengedett (Pp) – összevonható egyetlen deontikus funktorba – legyen tételezésbe (Sollsatz – Sp)
- Elkülönítés a szabályok **szintje** alapján (**Hart**):
 - **Elsődleges**: magatartási szabály
 - **Másodlagos**: elismerési, változtatási és ítélkezési szabályok (Kelsen: felhatalmazó szabályok)
 - **Vagy indokok**: A jog = cselekvési indok (autoritatív és pre-emptív cselekvési indok) (**Raz**)

H. L. A. Hart

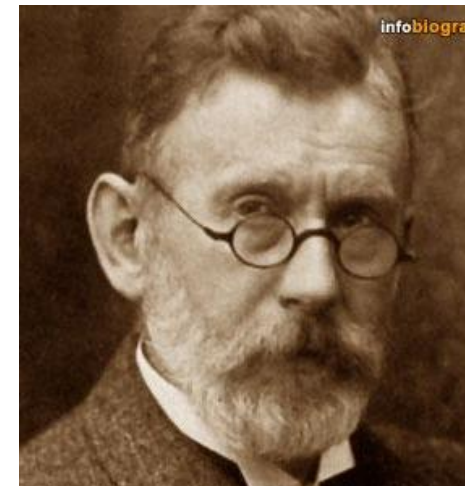

Joseph Raz

A jog fogalmának lehetséges változatai

(4) A jog, mint társadalmi tény

- Mi az ami a valóságban megfogható, megragadható?
→ **emberi cselekedetek**
- Szabály itt = **szabályosság**. (A szabályossághoz nem kapcsolódik a kötelezettség, az elvártság mozzanata)
- **Külső nézőpont**: a jog = nemcsak az állami jog, hanem a társadalmi gyakorlat (az **élő jog** elmélete – szabadjogi iskola, **Ehrlich**) – mindaz, amit az emberek az üzleti és mindennapi életben tesznek
- **Belső nézőpont**: a jog = a jogalkalmazók gyakorlata, amit a bíróságok tesznek. („Arra vonatkozó **jóslat**, hogy mit fognak tenni a bíróságok” – **Holmes**)
 - ez a rossz ember nézőpontja, aki a büntetés, vagy a büntetés elmaradásának valószínűségében gondolkodik.

E. Ehrlich

O. W. Holmes

A jog fogalmának lehetséges változatai

(5)A jog, mint erkölcsi tény

- A kemény jogpozitivisták azt mondják, hogy bármi a jog tartalmává tehető.
- Ezt sokan vitatják: nem tehető minden a jog tartalmává, mert az ilyen jog elveszíti a jogi jellegét. (**Radbruch**)
- **Lon Fuller**: a **jog belső erkölcsisége** nem tekinthető jognak az a jog, amelyben 1. ha nincsenek felállított szabályok, 2. ha a szabályok hozzáférhetetlenek, 3. ha a szabályok visszaható hatályúak, 4. ha a szabályok nem érthetőek, 5. ha ellentmondóak, 6. ha teljesíthetetlenek a címzett által, 7. ha túlságosan változékonyak, s 8. ha ellentmondás mutatkozik a szabály, s annak alkalmazása között.
- Ma intézményesülten az alkotmányos **alapjogok** eszméje és konstrukciója őrzi ezt a gondolatot. (Ez az a belső, erkölcsi mag, ami nem változtatható önkényesen.)

Gustav Radbruch

Lon Fuller